

VÝPOVĚĎ GENERÁLNÍHO INSPEKTORA

(Pět vojenských let J. S. Machara)

Nedávné (a asi jen na čas utichlé) diskuse o smyslu zřízení generálního inspektora českých ozbrojených sil a o kandidátu na tuto funkci mě přiměly k tomu, abych opět sáhl po dnes již pozapomenuté Macharově knize vzpomínek (J. S. MACHAR: Pět roků v kasárnách, Vzpomínky a dokumenty, Aventinum Praha, 1927). Jako u každé vzpomínkové práce, není možno ani toto dílo považovat za objektivní zhodnocení období budování armády a činnosti jejího generálního inspektorátu po vzniku první Československé republiky. Přesto však je Macharova výpověď v mnohém nesmírně zajímavá a poučná. Machar, známý svými místy až drsným viděním skutečnosti, se zde neomezuje jen na líčení svého "žítva v kasárnách", ale všímá si daleko širších souvislostí vytváření čs. armády, jejího postavení ve společnosti i vývoje všech složek politického života po vzniku republiky v roce 1918.

Tento první pokus o vybudování demokratického státu na našem území po revolučních změnách a pádu autokratického režimu se zdaleka neodehrával v podmínkách a okolnostech, líčených dnes namnoze ve zjednodušených a idealizovaných konturách. Některá místa Macharova líčení hovoří k dnešnímu čtenáři, žijícímu v období nového (a snad již definitivního) pokusu o demokratický stát řečí sice poněkud archaickou, ale až mrazivě srozumitelnou.

Nechci samozřejmě vyvolávat dojem nějaké nezdařené snahy o historickou analogii. Platí zde jistě názor historiků, kteří takové analogie nemají rádi a jsou k nim krajně rezervovaní. Nelze přehlížet zcela odlišné podmínky tehdejší a dnešní stavby demokratického státu a vyslovovat zjednodušené soudy.

Přesto však některá místa Macharova líčení jakoby nepopisovala české poměry jen z počátku dvacátých let. Jde především o onen podivný vztah naší společnosti k armádě, vojákům a obraně vlasti. Je to fenomén, na který lze sice najít pohotově řadu vysvětlení, od obecných antimilitaristických póz až po obviňování armády ze selhání při osudových prohrách Československa, zejména jeho kapitulaci proměny v hitlerovský a stalinsko-brežněvovský protektorát. Objektivní, vědecké hodnocení však k tomu dosud vysloveno nebylo. Nicméně, onen negativistický duch, vytváření atmosféry, bránící přijetí masarykovské koncepce obrany státu a budování vojska, je v Macharově knize na konkrétních událostech dokumentován nejvýš přesvědčivě.

Protože Macharova kniha je dnes čtenáři jen obtížně dostupná, dovoluji si zde uvést některé výňatky s nezbytným průvodním textem. Věřím, že i čtenáře naší

revue zaujmou. Výběr Macharových myšlenek a líčení je jistě výběrem subjektivním, ale znalec Macharova díla potvrdí, že obsahuje k tématu to nejpodstatnější. Věřím, že ta neskrývaná dávka Macharovy skepse nakonec je již definitivně věcí minulosti.

* * *

V květnu 1918, necelého půl roku před koncem první světové války, rozpadem Rakousko-Uherska a vznikem Československé republiky se definitivně vracel básník a antimilitarista Josef Svatopluk Machar z Vídně do Prahy.

Machar byl, řečeno dnešní terminologií, jedním z význačných českých protirakouských disidentů. Prošel rakouskými kriminály, vězněn pro své protihabsburské a vlastenecké postoje, pro svoji literární tvorbu i otevřenou revoluční činnost.

Byl ostře kritický vůči všemu, co mělo sebeméně společného s dožívajícím režimem a říší, který se má zanedlouho rozpadnout v skupinu nástupnických států a státek. Ve svých odsudcích si nekladl žádná omezení. Zle se po příjezdu do Prahy obořil na české loajální příznivce monarchie, označujíc je "černožlutými domácími stvůrami". Dožívající soustátí, zmítané blížícími se revolučními otřesy, nebylo u něj nic jiného než "bezcitná katanská bestie rakouská".

Krátce po návratu do Prahy se pustil s veškerým úsilím do práce. Rakouská "bestie", snad proto, že se jí už nedostávalo sil, vůbec nebránila v tom, aby propuštěný politický vězeň naplno pokračoval ve své publikační činnosti a schůzkách s protirakousky orientovanými spisovateli. Ve Velkých Popovicích psal své díla "Kriminál", kde popisoval své zážitky z rakouského vězení, a "Viedeňské profily", v nichž se zrcadlí jeho odmítavý vztah k Vídni. Jeho aktivita neznala mezí. Stačil se v tomto období ještě podílet s dr. Rašínem na obnově Národních Listů.

Převrat v říjnu roku 1918 ho, díky jeho předchozím stykům s představiteli českého odboje, přivedl jako člena do Národního výboru. Tak vstoupil do politického dění a záhy se ocitl i v parlamentu zrozené čs. republiky. Do parlamentu přišel s představami cílevědomé a energické práce na budování státu. Tato jeho očekávání však daleko překračovala možnosti a úroveň řady lidí, kteří se zčista jasně stali prvními nositeli úkolu vytvářet základy demokratického státu. Revoluční nadšení prvních dní rychle opadalo, zkušenosti chyběly a parlament začal "mlít naprázdno".

Fádní dny bývaly v Národním shromáždění. Mluvili řečníci, jež kromě stenografů nikdo neposlouchal, a my, zákonodárci, zabíjeli jsme čas a dlouhou chvíli, jak jen bylo možno. Někteří v restauraci, jiní na chodbách, ještě jiní vypravovali klepy a anekdoty. Odpolední sezení byla zvláště strašlivě dlouhá. V takových odpoledních přisedal do našich lavic opat Zaoral, a disputovali jsme o leccěms. Velmi často o svaté theologii. Já na příklad chtěl vědět, jak vyloží a srovná tohle: Pánbůh věděl, že Kain zabije Ábela. Kain ho tedy zabít musil, proč ten nejvyšší spravedlivý bůh to dopustil? Proč potom sekýroval Kaina trestem? (s. 51)

Po vzrušených říjnových dnech se lidé začali vracet opět ke svým všedním starostem. Situace v republice byla složitá, politicky, ekonomicky, sociálně. K její-

mu řešení musel republikánský režim přijímat řadu nepopulárních opatření. Machar s nelibostí vnímá, jak se šíří nespokojenost a kritika.

První, co frapantně napadlo pozorovatele, byla - hluboká nespokojenost. Nespokojenost se stávajícími poměry je součástí lidské povahy, pravda, nespokojenost je hnacím perem v hodinovém stroji života státního, pravda, nespokojenost byla ve starém Rakousku první vlastností všech národů jeho, pravda, ale je nespokojenost a "nespokojenost". Sedíš v kavárně, jedeš vlakem, tramvají, jdeš ulicí a posloucháš hovory svých spoluobčanů, přijde návštěva k tobě - a vždy totéž: "Je to pořádek!" "Takhle jsme si tu svobodu nepředstavovali!" "V Rakousku bylo přece jen líp!" "Prosím vás: vládal!" "Dejte mi pokoj s naším pořádkem!" A podobně. (53)

Stále zřetelněji vidí vystupování jednotlivců i skupin, kteří se chopili těchto revolučních změn jako příležitosti k získání majetkových výhod, prosazení své vlastní kariéry a předkládání nezřízených požadavků mladé republice. Svě rozhovory vyjadřuje Machar ostře a bez zábrán.

Co jste čekali od našeho československého státu? Přiznejte si: pronikavý převrat ve svém životě. Materiální výhody. Místa, prebendy, lehké živobytí. Rakousko mělo nejdražší administrativu na světě, kdyby bylo po vašem, měl by ji nyní i náš stát. Málokdo chtěl zůstat na místě, kde stál a kde svou životní brázu táhl, přišel převrat, a vy jste chtěli hodit pluhem a převrátit se také. Kdo byl venku, chtěl do Prahy, kdo byl v Praze, chtěl do ministerstva - tisíce a tisíce pocítili v sobě, že jsou povoláni a chtěli býti vyvolenými. Tři sta let čekali jsme na svou volnost - když přišla, měla znamenat pro generaci, která se jí dožila, úřad, prebendu, titul, změnu povolání. S plamennou pochodní přišla naše Svoboda - dobří lidé mínili, že proto s pochodní, aby udělala ohníčky, při nichž by si vařili svou polévku.

Ba poměry šly takovým tempem a tak daleko, že jsem byl nucen razit nový termín: "vyžrat republiku" - ano, heslo nikým nepronesené, ale statisíce očí, uší a úst vyznávané, stalo se credem všech, kteří se v Rakousku odříkali a pěli potichu píseň spokojených lidí ve zlých časech. Vyžrat republiku! - bylo smyslem svobody a volnosti pro ty, kteří pocítili po 28. říjnu 1918, že republika musí pro ně "něco udělat". Vyžrat republiku! - zvedlo se nahoře - a zvedlo se také dole. Neboť když inteligence takto, má chud'as zůstat pozadu? Tož i oni: vyžrat republiku! (56)

Svou kritiku zaměřuje i na tisk, který v té době, zbaven cenzurního dohledu, se sice stal skutečně svobodným, ale se svou volností zacházel bídným způsobem. Tak se v novinách stalo ve větším měřítku objevovaly skandály a nechtuté polemiky, což bylo pochopitelně doprovázeno i poklesem formální a etické úrovně žurnalistické práce. Machar zde kritikou nešetří.

Žurnalistiku jsme - měli. Žurnalistika dnešní je zrcadlem své doby, svého čtenářstva. Ostatně nevíme: je žurnalistika zrcadlem té zbědovanosti národní - či původcem její? A jedním z nejhorších symptomů té zbědovanosti žurnalistiky i národa je - zesprostáčení. Zesprostáčení řeči, zesprostáčení jednotlivců, zesprostáčení veřejného života, zesprostáčení způsobů boje politických stran, zkrátka zesprostáčení mozků, jazyků a per. (59)

Macharovi, ač nesmlouvavému odpůrci starého režimu a oběti rakouské válečné justice, se nelíbily i způsoby, kterými se nová společnost začala vyrovnávat se svou minulostí. Šlo především o posouzení činností představitelů starého režimu, kde objektivní spravedlnost začala být rychle nahrazována spontánními tlaky a v hojně míře i snahou o vyřizování osobních účtů.

Po převratu vyřítla se národní justice a řadila utěšeně. V Národním shromáždění, ve světě uměleckém, v společenském životě, v novinách, spolcích, úřadech - všude, všude. Vstali žalobci, označovali obžalované, a štvánice začala. Co mělo být aktem velké vážné národní justice, stalo se honbou, lynčováním, sportem, šermířským trikem, kariérnictvím, nejjistější ranou, vyrovnáváním privátních účtů, neklamným zkrúšením odpůrce. Největší statek člověka, čest osobní, národní, umělecká a společenská, neměla více pevnosti než pýří pampelišky. Zvracely se pojmy, stavěla se na hlavu fakta, nedbalo se minulých poměrů a okolností... (63-64)

Zvláštní pozornost těchto spontánních kampaní se soustředila na státní aparát a administrativu. Machar se znepokojením sleduje radikalistické snahy o rychlé vypuzení všech bývalých rakouských úředníků ze státního aparátu a klade si otázku jejich postavení a údajné viny vůbec, což má u něj přímou souvislost s pokryteckým chováním většiny společnosti. Smysl pro povinnost zde klade nad ideologické zaujetí.

Toho smyslu pro povinnost nemělo, ba nesmělo by se podceňovat, naopak vážit bychom si ho měli. Stát je takovému úředníkovi jakousi posvátnou bytostí, abstraktem, státem vůbec. Včera Rakousko, dnes republika. On ví, že je jedním z koleček tohoto obrovského stroje a přesnost že je přední povinností jeho, byl-li přesným rakouským kolečkem včera, bude přesným republikánským dnes, ale vinit ho, že nebyl zároveň rakouským a republikánským, může jen ten, jemuž je úřednická psychika temnou pevninou. Jediná otázka by byla: dělalo-li to kolečko pouze svou povinnost a ničeho nad to, čili: ne víc, než bylo na něm žádáno. A dělalo-li víc, bylo vinno? Nebyl větším viníkem ten korumpující stát rakouský, jež přímo vybízel a odměňoval zkřivení páteře a charakteru titulem, řádem, mimořádným postupem? Nebyla vinna dále i společnost naše, že tehdy již neměla smyslu pro morální mimoparagrafovou spravedlnost? Boykotovala ona někdy štébry, kariérníky, povýšence a všechny ty, kdož byli ověšováni řády a tituly? Naopak, naopak. A tak jsme všichni vinni vinou jejich. Rez byl v našich duších, vídeňský jed byl v naší krvi a zbabělost naše byla větší, než jsme si po převratu chtěli přiznat. Ty soudy nad rakušáctvím byly z valné části nepoctivým hlasem utlumeného kdysi svědomí. (66-67)

Snaha o očistu společnosti a rychlé získání vlivu na společnost dala vznikat ostrému politickému zápasu, do něhož se vrhala řada formujících se politických skupení. V tomto zápase nebyly žádné metody vyloučeny.

Tak vypadala tedy naše republika ve svých dětských dnech: internacionála barvy Trockého rozbila svůj tábor na Kladně a pořádala lupičské výpravy po duších do měst a krajů. Černá internacionála lovila ustrašené prosté duše na Moravě a na Slovensku. A intelligence, bolševíci zelených očí a šikmých pohledů, řádila po Praze a venkově, čmuchajících po minulosti úředníků, učitelů, purkmistrů, židů,

Němců... Nikdo si nebyl jist- kdo dnes stál, nevěděl, nebude-li zítra poražen, proto nastal strach těch, kteří byli nahoře před těmi dole, administrativa začala skřípat a váznout, veřejná morálka ztratila své těžiště. Začala se provozovat demagogie dolů, ustrašenci lichotili řvoucím hubám a libovali si přitom strojeně, že to je demokracie a demokracie že je diskuse. A naše žurnalistika pochopila rychle ducha doby a šla tomu všemu v čele. (67-68)

V této rozbourené atmosféře byl významnou stabilizující událostí pro zrozený stát a jeho politickou scénu návrat Tomáše G. Masaryka do vlasti dne 21. prosince 1918. **Prezident Masaryk nastoupil do svého úřadu s pevnou a promyšlenou koncepcí budování státu, která kladla zvláštní důraz na jeho solidní základy. Do těchto základů patřila jako jedna z priorit i branná politika a armáda.** Masaryk byl prvním politikem, kdo se v této porevoluční atmosféře odvážil vůbec otázku brannosti a armády nastolit. Hned druhý den po svém příjezdu do Prahy cítil potřebu najít vojáka do své kanceláře. Stal se jím podplukovník Husák, francouzský legionář.

Po zvládnutí nejnaléhavějších problémů zahájil prezident Masaryk již krátce po Novém roce rozhovory o uspořádání čs. armády, především s designovaným ministrem národní obrany Klofáčem. Machar se pohyboval v jejich blízkosti a byl vyzván, aby se této činnosti zúčastnil. A tak básník, navzdory svému prvotnímu odhodlání, byl stále více a více vtahován do vojenských otázek.

Významnou osobou se v procesu budování armády stal, vedle ministra národní obrany, kterému byl podřízen, i generální inspektor čs. vojska. Prvním generálním inspektorem jmenoval prezident Masaryk dr. Scheinera, který, jak se rychle ukázalo, přijetím tohoto úřadu přecenil své síly. Na složité poměry ve vytvářené armádě prostě jeho chuť a amatérský přístup nestačily.

Armáda tvořila pestrou směsici vojsk, především legionářů z Ruska, Francie a Itálie, tolik odlišných, že složení vojska jen z nich přinášelo ohromné problémy. K tomu přistupovala tzv. italská domobrana a nakonec i tzv. domácí armáda, tedy české jednotky bývalé rakousko-uherské armády. Jejich příslušníci, zejména důstojníci, ač nejpohotověji připraveni plnit obranné úkoly na domácí půdě, byli objektem někdy až nechutné kritiky, opovrhování, podezírání a nedůvěry.

Do armády vstoupily naplno nejrůznější politické proudy a vojsko se stalo předmětem nezřízené agitace. V ní převládala sugestivní otázka - na co vlastně armádu? **Válka skončila, odpor proti násilí byl všeobecný, antimilitaristické postoje nezbytností, mírové dohody doprovázené politickou rétorikou vytvářely dokonalou iluzi Evropy, která je navždy schopna řešit své problémy bez meče.** Na co tedy plynout peníze - pošlete vojáky domů!

Na okamžik pravdy však nebylo nutno dlouho čekat. V únoru 1919 vpadla maďarská rudá vojska na Slovensko. Machar byl již od samého začátku u toho.

Byly to hrozné dny. Telegramy a zprávy přinášely zvěsti o ústupu a porážkách našeho vojska. Vojsko... byla-li po převratu u nás ve všem nejistota, zmatek a shon, v němž smysl pro rychlý pořádek rval se s egoismem jednotlivců, byl v ubohém vojsku našem bezradný chaos. Zahanbené a zamklé trosky poražené rakouské armády, legionáři z Francie, legionáři z Itálie, italská domobrana - ti tam ve zbytcích roztrhané uniformy, neukázněni, plní odporu a podezření ke svým

důstojníkům, ti zde, vystrojeni, počítající se k "vítězům", shlížející s despektem na "poražené" - to vojsko mělo čelit maďarskému náporu, v němž pod rudou pěticípou hvězdou shromáždily se všechny maďarské strany, aby vzaly Slovensko zpět a postavily velmoci před hotový čin. (99)

Politici, zejména ti, kteří předtím přípravu obrany republiky zdaleka nepovažovali za věc první důležitosti, byli zaskočení a zmateni. Najednou cítili potřebu projevit svou snahu a pomocí po svém. Machar vzpomíná na jednu z takových aktivit při svém pobytu na Slovensku u bojujících vojsk.

V poledne se objevil v Bratislavě místopředseda sněmovny poslanec Udržal. V turistických punčochách s okovanou holfí a ve velmi bojové náladě. Chtěl na frontu, ministr Kľofáč mu prý sic nedovolil, ale je prý odhodlán vzít kvér a jít. Mittelhausser (francouzský generál, t.č. velitel čs. sil na Slovensku - pozn. aut.) se usmíval a vysvětlil, že potřebuje především děla, pušky a munici... (102)

Boje na Slovensku byly předělem, který definitivně skončil s Macharovým váháním, zda se dále exponovat ve prospěch armády, čili nic. Poznal nejen to, jak významnou složkou je armáda pro demokratický stát, ale i v jak kritické situaci se nachází a jak daleko má k tomu, aby mohla být tomuto státu skutečně spolehlivou oporou.

Jenže ten vír věcí vojenských mne potopil docela. Ne rázem - i to šlo pomalu. Jednoho dne mne požádal kancléř dr. Šámal, abych ho doprovodil z Národního shromáždění na Hrad. Dělal velmi tajuplnou tvář, zval mne jaksi se slavnostní závažností - aha, myslel jsem si, mají zase nějakou cestu pro mne, což, pojedeme rádi! Ale sotva jsme vstoupili do auta, zaševelil milý přítel tato slova: Pan prezident tě žádá, abys zanechal své pasivity vůči službě státu a převzal úřad generálního inspektora vojska. (107)

A právě ta špatná situace armády, její postavení ve společnosti, vyprovokovala básníka Machara, aby "vstoupil do kasáren".

*Viděl jsem celou tu bezútěšnou situaci našeho vojska, představil jsem si jeho správu: Kľofáč - žurnalista, Chalupa - soudní rada, Skorkovský - fotograf (nebo čím byl) - teď k nim přibude básník a má se s nimi snažit udělat pořádek! Vzpomínal jsem na svého ztroskotavšího předchůdce dr. Scheinera - býval uzloben, zdrcen, deprimován, znechucen... **A protivojenský duch v národě se ozýval se všech stran:** důstojník jel Stromovkou na koni, a publikum rozhořčeně konstatovalo, že už je to **zas jako za Rakouska?** Četa vojáků šla městem, vedoucí důstojník komandoval povel k počtu důstojníkovi vyššímu, a obecnost, inteligence, hlasitě se pozastavovalo, že **máme už zas to hloupé panáčkování!** Žurnalistika při každé příležitosti běla do důstojníků i vojáků s lacinou ironií, prý "zase zavádí salutování" - myslím, že nebylo nenáviděnější instituce v našem mladém státě, než vojsko! Válka na Slovensku nebyla sice skončena slavnou vítěznou bitvou, diplomatické noty hřměly ke konci místo děl, ale tažení to mohlo a mělo národu ukázat, co by znamenala dobrá, ukázněná armáda - neukázalo, naopak, do vojska bil kde kdo, zákonodárci je považovali povzneseně za neproduktivního molocha, noviny viděly v něm terč laciných útoků, národ zbytečnost.*

To všechno jsem viděl a řekl si, že do toho půjdu.

(108-109)

Machar, ač blízek Masarykovým konceptům budování obrany státu, si přitom opět klade již tolikrát vyslovenou otázku o významu armády. Jeho pojetí může být z dnešního pohledu považováno za sporné, zejména pokud jde o použití vojska uvnitř státu. Jeho názor na význam kvalitní armády pro uzavírání spojeneckých svazků a vstupu do aliancí však neztratil svoji pravdu.

*A nyní slůvko o významu vojska ve státě. Je nesporně jeho páteří. Soudy, berní úrady a celá administrativa, které jinak nemají výkonných orgánů jen proto mohou bez odporu fungovat, že za nimi stojí armáda. A fungují tím líp, čím větší pořádek ve vojsku je. Armáda je bezpečím státu jak navenek, tak uvnitř. **Spojenecké smlouvy, aliance, konvence jsou hledány a uzavírají se jen s těmi státy, které mají dobré a spolehlivé vojsko.** Rakousko žilo jen vojskem, když padlo vojsko, zhroutil se stát. Proto jsem byl a byli jsme v Rakousku antimilitaristy, totiž stáli jsme proti jeho instituci vojska, ačkoliv vojáky měl jsem rád. Tak bylo a jest. - Prozatím? Navždy? Nevíme. **Vyvarovat se rakouských chyb, to je prozatím všecko. A jeden axiom, který mě neopouštěl ani na okamžik po čas mého vojákování: armáda je velmi citlivým organismem, každá chyba shora a každá nespravedlnost shora proniká vždy až dolů do posledního nervu a způsobuje poruchu v celém těle...***

(117-118)

Tak se stalo, že básník a antimilitarista J. S. Machar skládal dne 18. srpna 1919 slib prezidentu T. G. Masarykovi jako (druhý) generální inspektor čs. vojska. Teprve poté se začal rozhlížet po své skutečné zodpovědnosti a pravomoci.

"Dají ti kus papíru, kde bude tvoje pravomoc, ale moci budeš mít tolik, kolik si jí urveš," bylo mi řečeno.

Tento kus papíru vyšel dne 20. září 1919 ve Věstníku MNO (užívám od nynějška této obvyklé zkratky pro ministerstvo národní obrany) a zněl takto...

(124)

Není zde místo na otištění tohoto dokumentu. Čtenář jej jistě snadno nalezne v citovaném věstníku. Podotkneme jen, že generální inspektor byl podřízen ministru národní obrany a jeho působnost byla v té době značně široká, což z něj činilo osobnost značného vlivu a významu.

To způsobilo, že bylo zřízení a obsazení této funkce ostře sledováno všemi politickými stranami. Machar pochopitelně svým světonázorem i přístupem k řešení branného problému republiky nemohl zdaleka všem vyhovovat. Stalo se, že největší palbu proti němu spustili právě strániční kolegové ministra národní obrany Klofáče. Útoky proti němu byly téměř každodenní záležitostí.

Setkal-li jsem se pak za takového dne s ministrem Klofáčem, podíval se mi on tklivě do očí a zabořil svým sympatickým basem: "Ti chlapi" (pardon, zde censuruji svého bývalého představeného, neřekl chlapi, ale označení mnohem přílehavější), "v Českém Slově zase do tebe rejou, však já jim povím" - a zahrozil do prázdna. A já jsem jist, že pověděl - ale co platno, když je lokaj snaživce a myslí, že hájí zájmy svého pána a že je musí hájit tak, jak by to pán a chleboďárce nikdy nedo-

vedl! Za den, za dva dny přišlo České Slovo s novým útokem, a můj představený zaklel znovu. (139)

Zdá se, že Machar snášel tyto tiskové kampaně bez velkého vzrušení. Jeho střízlivá povaha dovedla situaci ocenit zcela věcně a reálně. Vysvětlení byla podle něj nasnadě.

Jako ve všech ministerstvech, úřadech a institucích, tak i v N. O. měly a mají politické strany své "exponenty". Je to způsob, jak se postaratí o pozemské věci toho onoho straníka a jak mít dohled a kontrolu na to, co se kde děje. Žurnálům strany dodává se pak těmito exponenty i materiál, po případě hotové články a vtipné historky. Což ovšem pomine, až budeme kulturním státem a lidé naši kulturními lidmi. (139-140)

Jeho první kroky k seznámení s ministerstvem národní obrany u něj vyvolaly podiv. Setkal se s mohutným byrokratickým aparátem, jehož úřadování Machara nijak nenadchlo.

Hlavní štáb a ministr národní obrany měli své úřadovny tehdy na Hradě - budova kadetní školy byla dána ministerstvu spravedlnosti a nejvyššímu správnímu soudu, protože se mnilo, že "ministerstvu národní obrany stačí sedm nebo osm pokojů někde". Nestačilo. Naopak. MNO se rozlezlo po Praze, a že bylo tuze mnoho vojáků i civilistů, kteří dokazovali svou nepostradatelnost v Praze a právě v ministerstvu (statistikové našli, že jich bylo víc, než v rakouském ministerstvu vojenství a zeměbrany dohromady!), úřadovalo se velmi obtížně a tuze hlemýždím chodem. (142)

Při putování po pražských institucích, patřících do resortu MNO ho jeho humanistická povaha hned ve druhém pořadí přivedla do pražské posádkové nemocnice. Ani tam nenašel příliš uspokojivý pohled. Poznával, že problémy armády jsou hlubší, než si sám dovedl při pohledu "zvenčí" představit.

19. srpna záhy ráno jsem byl ve vojenské nemocnici na Karlově náměstí. Prošel jsem oddělení chirurgické, důstojnické pokoje, oddělení zubní, lázně, sály, kde leží mužstvo, konečně lékárnu. Prádla dostatek, nemocní celkem spokojeni a dobré mysli. - Jenže jak v důstojnických pokojích, tak v sálech, kde byli prostí vojáci, byla úžasná nečistota. Vzduch plný zápachu a cigaretového kouře se mohl krájet, na podlaze smetl, špína, zbytky cigaret, opálené sirky, na stolcích zbytky jídla, kusy novin, zvadlé květiny - co je to? A velitel mi vysvětloval, že "myčky" a "zametačky" ještě nepřišly, že přijdou až o osmé hodině. - Myčky a zametačky? Proč to neobstarají lehčí nemocní? - Velitel se mi podíval soucitně do očí: Nechtějí, říkají, že v republice voják jen vojákuje, ale nedělá zametače. - A vy na to? - Co mohu dělat? (143)

Jednou z významných činností generálního inspektora byl i dohled, moderně řečeno, nad morálním stavem armády a dodržování lidských práv. Jedním z problémů, který se často objevoval při vyřizování četných podání a stížností, byl i národnostní problém. O službě příslušníků národnostních menšin a jiných národností v čs. armádě byl jeho názor jednoznačný.

Problém jiných národností v armádě nemohl být jinak rozřešen, než jak jej rozřešilo Rakousko a všechny jiné několikajazyčné státy: jedna armádní řeč, řeč česká, jeden duch, duch republikánský. Příslušníku jiné národnosti musí se dostat každého služebního vysvětlení v jeho mateřské řeči a ta musí být postačitelná i pro ústní styk se všemi jeho nadřízenými. Připustili jsme tedy, co přípustno bylo: vysokého důstojníka Němce v ministerstvu národní obrany, druhého v generálním inspektorátu - ale od nich, jako od všech ostatních, požadovali jsme úplnou znalost řeči a ve službě i mimo službu jedinou konfesi: být oddaným republikánem. (147-148)

Prvním velkým bojem o armádu v Národním shromáždění byla příprava a schvalování branného zákona. Nepředstavitelně vleklá jednání o jeho předlohu trvala od prosince 1919 do března 1920. Machar sám se v této otázce neúnavně angažoval.

Několikrát jsem se zmínil, jaký význam a jakou důležitost přikládám brannému zákonu. Po třech stech letech měl dát znovuzrozenému státu našemu zase vojsko, bezpečnou záštitu na venek, oporu pro pořádek uvnitř. (182)

Největší diskuze vypukly při tom kolem délky prezenční vojenské služby. Vždyť to byla přímo ideální příležitost pro stranické týmy získat přízeň svou, řekněme, populistickou politikou. Velké spory nakonec skončily kompromisem, v němž jak Machar říká, se "najedl militaristický vlk a koza sociální demokracie zůstala celá". Základem se stala služba v délce 14 měsíců, přechodně prodloužená na 24 měsíců po dobu 3 let a později na 18 měsíců po dobu dalších 3 let.

Po přijetí zákona se dostavila před budovu parlamentu vojenská hudba s doprovodem, aby krátkým vystoupením poděkovala Národnímu shromáždění. Machar měl zřejmě v přípravě této krátké oslavy svůj podíl, neboť vojáky oslovil krátkým projevem. Netušil, jakou bouří opět zasil do podrážděné politické scény.

Na prostranstvím před budovu Národního shromáždění byla včera vojenská paráda. Přitáhla sem setnina vojska s vojenskou hudbou a když byl odhlasován branný zákon, vzdali vojáci čest, hudba zahrála národní hymny a nezbytný pan "plukovník" a "dr." J. S. Machar promluvil tu k vojínům militaristickou řeč. Hlouchy obecně, které se tu náhodou zastavily, dívaly se s údivem na tuto parádu, domnívajíce se snad, že vojska bylo potřebí k vykonání nátlaku na Národní shromáždění a že tu máme co činiti s nějakou kopíí berlínské kopnickády v malém... (185-186)

To jsou citace z Práva lidu, kterému rovněž, jako již dříve citovaným jiným socialistickým novinám, ležel Machar a armáda obzvláště v žaludku. Jeho palba do Machara vyústila ve výzvu k bdělosti a ostražitosti.

Vojenská paráda, uspořádaná včera před budovou Národního shromáždění, potvrdil v lidu dojem, že jsou v naší armádě živly, které stůj co stůj chtějí hrát na militarism dle německého vzoru a že branný zákon jest ovocem těchto snah. Chtějí-li pánové na tyto tendence upozorniti, učinili dobře. Budeme tím ostražitěji bdět... (187)

V životě armády, ale především na ministerstvu národní obrany, se stále prosazovaly tendence, které nebyly v souladu s republikánským a demokratickým duchem. Vytvářeli je nejen prominentní osobnosti, ale především ti, kteří je obslu-

hovali a snažili se jim zavděčit poklonkováním a horlivostí. Machar s ironickým humorem vzpomíná na jednu takovou příhodu, které neváhal dát tehdejší šéf hlavního štábu, francouzský generál Pellé, ostřílený voják, groteskní příchuť.

Dne 8. března (1920 - pozn. aut.) vojenská paráda na Invalidovně na počest narozenin prezidentových. V rozkaze, vydaném presidiem MNO bylo nařízeno, že máme při přehlídce vojska jet s generálem Pellé na koních patnáct kroků za ministrem Klofáčem... Pellé se ironicky usmál této "respekt-distanci", viděl v rozkaze schválenost a při přehlídce zvýšil vzdálenost na dvacetpět kroků... A tak jel ministr sám a sám, pětadvacet kroků za ním my dva a těsně za námi suita důstojníků. (207)

Při budování čs. armády byla po celá dvacátá léta zvláště obtížná situace jejího velitelského sboru. Škracením armádního rozpočtu, nedostatkem materiálních prostředků a možností zlepšit sociální poměry důstojníků vznikla situace, k jejíž charakteristice není výstižnějšího označení, než Macharova - "pohádkově přišerná".

Postavení československého důstojníka nebylo záviděníhodno. Bylo jich něco přes desetitisíc - která politická strana měla by zájem na takové hrstce voličů, roztržknutých po celé republice? A společnost projevovala tuze málo sympatií těm ubohým zjevům, kteří v sešlých a nemotorně improvizovaných uniformách připomínali tolik proletářské vrabce, že, jak bylo možno, vyklouzali z tohoto svérázu a chodili v civilu, aby se nelišili od pořádných lidí. Placeni byli bídě, ze všech státních zaměstnanců nejhůře, ač byli právě na ně kladeny požadavky nejvyšší. Osm hodin práce, klid nedělní a sváteční, určitá dovolená v roce, ohledy na zimu a deště, šetření oděvu - neplatily pro ně. V republice padly šraňky kaučů a kasta důstojnická, v rozpadlém Rakousku tolik privilegovaná, sestoupila mezi proletariát. Ženy jejich musly se starat nejen o domácnost, ale hledat ještě zaměstnání, aby přispěly k obživě rodiny. A bydlili zoufale. V popřevratové bytové nouzi viděl jsem velitele pluku bydlet ve světničce sešlého baráku, kam teklo za deště a jež byla v mrazu vytapetována jiním, velitel brigády spal v kancelářské světnici - oba staří lidé, vzdálení od svých rodin, na Slovensku, Podkarpatské Rusi bylo ubytování důstojníků až pohádkově přišerné. Intervenoval jsem vždy u starosty města - krčil rameny a dával sliby... (209)

J. S. Machar se však nezaměřoval jen na důstojnický sbor. Svůj pracně vybojovaný osobní automobil používal k hojným inspekčním cestám po posádkách v celé tehdejší republice. Objevoval se v kasárnách neočekávaně a všude se, věren svému poslání, zajímal o zabezpečení vojáků, materiální i kulturní. Ale ani jim nezůstával nic dlužen. Byl zvláště nedůtklivý na případy nepořádku a nečistoty, až si od svých odpůrců vysloužil kritiku, že si počíná ne jako generální inspektor, ale jako výkonný rotmistr. Machar však z tohoto svého zaujetí navzdory kritice neslevil.

Čistota je první podmínkou morálky vojáka, voják nečistý je vždy nakloněn k demoralisaci. Čistota ubikací, uniformy, těla. Dvůr, chodby, jizby, záchody, skladiště - nikde nesmí být prach, pavučiny, špína. Uniforma může být stará, ale musí být bez děr a čista. Ze slamníků nesmí vyližat sláma, stoly, lavice musí být vydrhnuty, jídelní nádobí beze skvrn a špíny, talíře a šálky hned po jídle vymyty.

V pokračovací škole, jakou vojenská služba pro mladého člověka má být, viděl jsem ve štípení čistoty jeden nejdůležitější výchovný prostředků. (212-213)

Macharovi se přičily časté personální změny v ministerstvu obrany. Zvláště nelibě nesl změny v osobě ministra národní obrany jako výsledek stranických tlaků a důsledky, které to mělo na politické poměry v armádě. **Řešení vidí v tom, že ministr obrany by měl být nepolitickou osobností.**

*Přemýšlel jsem: jsou tyto časté změny k prospěchu armády? S každým politickým ministrem vejde maně do vedení jejího politická strana - bylo tak za Klofáče, za Tusara, za Markoviče. **Nebýlo by zdravo vymýtit politiku z armády vůbec? A snažme-li se odpolitizovat údy, proč nechávat politikařit hlavu?** Husák musí příkladem ukázat, co dovede nepolitický ministr...* (225)

Politicky motivované a zaštitěné aféry a tlaky byly vůbec v armádě na denním pořádku. Machar byl nucen se ze své funkce, v jejímž rámci býval jmenován do čela různých komisí, zabývat nekonečnými podáními se stížnostmi, a velmi často zasahovat do složitých a stranicky ovlivňovaných sporů. Vzpomíná humorně na jednu takovou příhodu s téměř světonázorovou dimenzí.

Jindy mne ironie Osudu postavila jako mírotvorce do vřavy rozvražděných katolických kurátů vojenských. Generální superintendent Voneš chtěl poslat několik těch uniformovaných velebníků do pense a několik jich přesadit. Obvyklým zvykem šli potrefení ke katolické straně lidové, strana přinesla jejich stesky, hněvy, bolesti a obžaloby do branného výboru a zastala se jich velmi vehementně. Válcilo se, jednalo se, konečně byla ustavena komise, která pod mým předsednictvím měla vyslechnout postižené a zjednat mír. Komise se sešla - a nastala scéna nevylicitelná: velebníčkové pálili puškami, kulomety, děly do těch nahoře, ti nahoře odpovídali - neviděl jsem v životě takové rozvášněnosti. Nechal jsem je ovšem vyzuřit se, potom jsem zakročil a začal: "Pánové, já, pohan, apeluji na vás ve jménu toho náboženství, lásky a opuštění, které jste vy po celý život hlásali a hlásáte..." Zarazili se, zrudli a uklidnili se, a když jsem domluvil, byl směr proveden podle mých návrhů během čtvrthodinky. A tehdy poslanci katolické strany mně děkovali a byli se mnou spokojeni, což se mi od nich stalo po prvé a naposled za mého vojákování, ba za celého pohnutého života mého. (228)

Postupně neunikly Macharovu bdělému oku ani "odlehlejší" kouty vojenského organismu. Přicházel nejen na rozmanité způsoby fungování vojenské byrokracie, ale i plýtvání lidským potenciálem armády. Stal se postupně pověstným napravovatelem těchto nešvarů.

Někdy jsem zapadl také do kanceláří doplňovacích velitelství. Vyptával jsem se, jak jsou daleko s kmenovými listy, kolik vojáků mají přidělených. A často jsem ušasl: seděla tam spousta zdravých gramotných českých lidí, ačkoliv kmenové listy první výzvy byly již hotové a druhé výzvy skoro hotové. V jednom místě mi řekl velitel: Dvacet jich mohu již pustit! - A proč jste je už nepustil? - Nikdo se po nich neptal! - Vojenský byrokratismus: dvacet českých inteligentních lidí tam zabíjí čas, necvičí, jsou povyšováni uznalým velitelem na četaře i rotmistry - u trupy se inteligentních

českých vojáků nedostává - co si počne velitel v případě války s těmito šaržemi? Neuvažuje se u nás? A kde je tu zodpovědnost?

Generál Mittelhausser vycítil okamžitě dosah tohoto mého pozorování a začali jsme honbu po takových "odkomandovaných". Sestavil jsem statistiky několika pluků: do tří sta, ba i přes tři sta jich bylo průměrně u pluku pěchoty, podobně u dělostřelectva a jízdy. A dále jsou posádky, kde nutno dodávat velký počet stráží: Praha, Terezín, Brno, Bratislava - jak to vyhlíží potom s výcvikem? Zredukovali jsme strážní službu na nevyhnutelnou potřebu, zasazovali se o to, aby do kanceláří byli komandováni jen ti, kdož byli odvedeni k službě "beze zbraně", uvažovali o přibrání civilních sil, všude a ve všem se objevovaly nové těžkosti a překážky. A nejhorší - onen vojenský byrokratismus.

Milá instituce byly posádkové nemocnice. Velitelové pluků naříkali na ně všude. Prý jsou lékaři, kteří si tam drží marody, jako si mravenci vydrží mšice, prý snadnost, s jakou onen protřelý voják bývá uznán nemocným, demoralizuje i ty lepší druhy jeho ... (260-261)

Jako přesvědčený odpůrce stranictví a politiky v armádě pociťoval J. S. Machar za potvrzení těchto svých tak často kritizovaných postojů období předvolební kampaně a prvních voleb v demokratickém čs. státě v roce 1920. Jeho rozhořčení nad praktikami volební agitace v armádě je jednoznačné.

Prvé volby v republice do obou komor Národního shromáždění byly strašnou pohromou pro sotva utvrzenou kázeň ve vojsku. Všechny strany se zavázaly, že nebudou mezi vojáky agitovat, když MNO slíbilo, že svým nákladem vydá a rozšíří ve všech kasárnách brožurku, v níž budou vyloženy programy všech politických stran - ministerstvo ji vydalo, rozeslalo, a skoro všechny strany agitovaly. Do kasáren byly vpašovány letáky, někde se vplížili kortešové, jinde byli vojáci lákáni do politických schůzí, štválo se proti militarismu, proti důstojníkům, vášně zápasu se rozplamenily, klidní dříve kamarádi se rozestoupili v partaje, ubikace se staly jevištěm hádek, na důstojníky se začalo pohlížet s nenávistí - neštěstí bylo hotovo. (262-263)

V sérii vojenských legislativních dokumentů přišla na řadu i otázka základního řádu čs. armády. Byl mu přikládán značný význam, neboť měl uvnitř armády nastolit takové poměry, které by odpovídaly duchu nové republikánské armády. Byly samozřejmě pohotově nescetné zahraniční vzory, francouzským počínaje.

Nebylo to však jednoduché, neboť tři legionářské větve, které se vehementně do této diskuse zapojily, prosazovaly své vlastní názory a přístupy. J. S. Machar se však nedal ovlivnit. Do komise povolal dva znamenité čs. generály, Škváru a Wagnera, s minulostí služby v rakouské armádě. Následovaly pomluvy a stížnosti u francouzské vojenské mise. Uražení legionáři obvinili Macharovu komisi, že připravuje opis rakouského Dienstreglementu. Nepřipravovala, i když Machar neváhal kvalitu rakouského služebního řádu vyzvednout.

Rakouský Dienstreglement se objevil, tuším, po prvé za Marie Terezie. Byla to kniha drsná, kde předpisu v případě neposlušnosti hned následoval trest, a tresty ty byly hodně středověkého rázu...Každá generace přistavovala a opravovala knihu tu, až se z ní stal podivuhodný ten produkt, jenž došel do rukou našich.

Nevím, jak se dělo jiným, já když se jí musil učit z paměti, musil jsem obdivovat sevřenost ve stavbě vět, plastiku a účelnost každého slova, vybranost slohu - slovem: kniha, jež se ocení teprv při hodně blízkém seznámení. A nedivil jsem se pranic, když jsem za lajtnantských svých let slyšel od starých generálů a plukovníků celé odstavce citovat z paměti. A jak byla účelná! Čím byly a jsou Duchovní cvičení Loyolovy pro adepta Tovaryšstva Ježíšova, tím byl Dienstreglement pro kandidáta zlatého portepé rakouského... (270-271)

Ve svém úsilí brzy Machar narazil na problém vojenského rozpočtu, prostředků vynakládaných na armádu a tlaku na vojenské úspory. Tradiční konflikt mezi státním fiskem a armádou má v naší zemi mimořádnou zarputilost a na počátku dvacátých let se odvíjel zvláště dramaticky (koneckonců jako vždy, když se prosazuje mínění, že armáda již není vlastně k ničemu). Tlak na škrtu ve vojenském rozpočtu byl vždy vděčným oživením parlamentních diskuzí. Hle, jak Machar komentuje kolosální úsporný návrh zrušit vojenskou justiční službu.

Šetřit u vojska - konečně proniklo přesvědčení to ledvím celého parlamentu, načež byla zvolena spořivá komise. A myslím, že to byl dr. Adolf Stránský, který našel, že by se mnoho uspořilo, kdyby byla zrušena vojenská justice. Dr. Stránský jistě nebyl vojákem, neboť by věděl, že platí-li kde slovo Schillerovo, pak je to insti-tuce armády:

*Nimm einen Ton aus einer Harmonie,
nimm eine Farbe aus dem Regenbogen,
und alles, was dir bleibt, ist nichts --*

čili prosou: voják má, bude mít a musí mít svého soudce, svého lékaře, svého kuchaře, svého velitele, jinak se shroutl všechno.

A vzpomínám si, že druhým z těchto spořitelů byl dr. Kramář, také nevoják, který navrhl, aby se vzalo auto mně a všem divizionářům. Udržal vypravoval, jak byl tento návrh pochován, já pak vzkázal dru Kramářovi ještě řadu věcí, kde by se dalo mnoho a mnoho ušetřit: vzít kanonýrům kanony, jízď koně, pěchotě pušky a letcům letadla - a nejen by se mnoho a mnoho peněz ušetřilo, ale i mnohým úrazům, ba přímo neštěstím by se předešlo, zvláště u letců... (336)

Autorům všech likvidačních projektů připomíná Machar i hospodářský význam armády, který měly její posádky pro ekonomiku některých tehdy nerozvinutých oblastí republiky, zejména na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

Zapomíná se také při předhůzkách o neproduktivnosti armády, že ona není jen tak zhola příživníkem na těle státu. Vždyť celá města jsou z armády živa, zejména tam, kde není průmyslu. Peníze vydané na armádu nejdou přes hranice. Z armády se rozbíhají peníze do celého státního tělesa, kolují, zůstávají v něm.

Náš vojenský rozpočet je v poměru k jiným státům jedním z nejmenších. Národ si musí uvědomit, že přední záštita jeho svobody musí být dobře placena...

(349-350)

Boj s aparátem ministerstva financí o každou korunu byl vyčerpávající. Bylo štěstím, že v čele tohoto ministerstva stál tehdy dr. Rašín, člověk reálně, střizlivě a především nezaujatě uvažující. Na něj Machar s uznáním vzpomíná při jedné ze

svých speciálních misí generálního inspektora - tentokrát při intervenci o zvýšení
mzdových prostředků pro povýšené důstojníky.

Ministr Udržal poslal generála Mittelhaussera a mně k ministru Rašínovi. Ministerstvo financí dělalo nám potíže při povýšení důstojníků, spis o tom ležel u nich již dlouhý čas a nebylo možno vypáčit ho do nich. A vánoce byly přede dveřmi, byloť už 2. prosince. Rašín mi telefonoval, že nás přijme o půl 12. Přišli jsme, ale u ministra byla nějaká deputace. A najednou se rozlehl strašlivý křik, bouření, a křik rostl a řádl - chvilinku byla přestávka, někdo z deputace asi mluvil - a hned zas nato bouře a bouře.

Mittelhausser mi povídá: To je pan ministr Rašín.

Já: Ano.

Mittelhausser: Pojdme pryč. Nepořídíme. Je rozzlobený.

Já: Všechno jedno. Zůstaňme.

A vedle hřměla bouřka dál. S malými pausami. Celou hodinu to trvalo. Najednou nastalo ticho - Rašín vyšel k nám, usmívavý, pohrával si cvikrem: Tak co chcete pánové?

Prosím vás, koho jste tam měl? ptám se ho.

Eh, deputace nějaké spořitelny. A člověk aby jim vysvětloval základní pojmy manipulace jejich ústavu...

Takový byl Rašín. Vysvětloval základní pojmy, a audienční slůžka se otřásala. - Vyrožili jsme mu, že naše povýšení je zákonné, že nejde přes systemizaci, ukázali jsme úřední cifry - "dobře, pánové, nebyl jsem dostatečně informován, věc je nyní v pořádku."

Venku na chodbě generál Mittelhausser vydechl: Milý člověku! (359-360)

Nadešel rok 1924, pátý rok Macharova setrvání ve funkci generálního inspektora. Zastihl ho v plném zápolení s rostoucí agendou. Machar srostl s armádou, poznal jejího zvláštního ducha a atmosféru, naučil se žít s tímto specifickým organismem a stal se jejím významným zastáncem. To pro mnohé nebyla příznivě akceptovaná pozice.

Zároveň se však dostavovala únava z onoho nekončícího zápasu s protiarádní animozitou, politickými útoky a nepřetržitými demagogickými kritikami jeho odpůrců.

Z toho všeho se jej zmocňoval pocit marnosti jeho úsilí. Navíc jej znechucovaly i některé aféry, do nichž byl z titulu svého úřadu vtahován. Kromě některých drobných legionářských "bítev" to byly především tahanice kolem generála R. Gajdy, rozpory generála Mittelhaussera s generálem Podhajským aj.

Do této atmosféry zapadla novinová zpráva, která byla pro Machara signálem.

Dne 14. ledna (1924) se objevily v Lidových Novinách a Českém Slově stejně znějící noticky o změně v generálním inspektorátu. Místo moje má prý být "trvale" obsazeno. Takové novinářské zprávy jsou dvojího druhu: buď oznamují skutečný fakt (a toho v tomto případě nebylo, neboť jsem nebyl ani otázan, ani vyrozuměn, ani avisován - nic, pranic) anebo je taková noticka politickým tahem, totiž oznamuje něco, čeho by si inspirátor její přál jako skutečného faktu (a tím v tomto případě

byla). A já znal ty své pappenheimské a věděl, když mi říkali: pane, co za těmi poctivými pohledy vězí a jaké podkopy ty ruce nastrojily - ... (382)

Dne 29. února 1924, v den Macharových 60. narozenin mluví generální inspektor čs. vojska ke shromážděným představitelům důstojnického sboru, kteří mu přišli blahopřát, jakoby to byla jeho poslední příležitost. Mluví k nim o tom, co mu právě tane bezprostředně na mysli - o pocitu zodpovědnosti. Odpovědnosti při budování demokratického státu a samozřejmě - o postavení armády v něm. A zde v těchto slovech se myšlenky téměř již odcházejícího generálního inspektora nejvíce přibližují i našim potřebám a cílům.

Dotkl jsem se zde něčeho, co bych chtěl mít vždy živé, nikdy nespící ve vašich duších. Pocit zodpovědnosti! To nejtěžší, to největší, to nejpřednější, to nejdůležitější! Pociť zodpovědnosti vůči těm, kteří přijdou po nás a budou nás soudit. Dějinný soud je nejvyšší a nejpřísnější ze všech soudů. Jeho ortele jsou platny pro věčnost a rozsudky jeho nejsou podmíněné. Dějiny svých dnů i svého příští tvoříme my. My, vojáci, úředníci, dělníci, obchodníci, umělci, matky, muži, jací jsme my, takové jsou a budou naše dějiny. Jsme-li nickami, jsme státem o 14 milionech nul, budeme-li plnými jedničkami, budeme státem, s nímž musí Evropa počítat vždy a všude. Dějiny národů jsou vlnami rozmachu a klesání. Záleží na nás, na každém jednotlivci, aby dějiny našich dnů se vyvíjely vlnou co nejvyšší, záležel pak na těch, kteří přijdou po nás, aby se na této výši co nejdéle udržely. A tu je svatou povinností každého jednotlivce, aby měl ten cíl před očima, aby hleděl státi se člověkem co možná dokonalým, co možná nejčestnějším, čili, jak tomu říkám: státi se v demokracii naší aristokratem ducha. Neboť bez tohoto aristokratismu ducha je každá demokracie paskvílem demokratismu. To platí o všech jednotlivcích našeho národa, to platí především o vás, vojácích. Vaše uniforma, vaše tradice vás staví na oči všech jako předmět soudu, kritiky a konečně i příkladu. Ano, příkladu: vojenská povinnost vaše žádá na vás, abyste byli příkladem svým vojákům, v složení národního a státního života musíte se snažit státi se příkladem svým spoluobčanům a celému národu. Jste jeho pavezou, jeho mečem, paveza musí být pevná a spolehlivá, ocel meče musí být bez poskvrny.

(385-386)

Kolem Machara houstne atmosféra. Zprávy o jeho odvolání a nových připravovaných funkcích jsou četným tématem zejména levicového tisku.

Dne 27. října 1924, po pravidelné poradě u prezidenta republiky, požádá náhle o dovolení složit úřad. Rychlík, jak říká, dojel do konečné stanice. To, co poté následovalo, všechny ty pozdravné dopisy, mnohomluvná shromáždění na rozloučenou a oslavné projevy, označil jen za "pohřeb 1. třídy".

Jak tedy odcházel generální inspektor Machar? Jeho povaha mu brání vyslovovat své pocity, zklamání či dojem marného boje. Přesto se však ani pero tohoto literáta tvrdé povahy neubrání povzdechu.

Viděl jsem řadu dobrých českých lidí odcházet ze služeb našeho státu s hořkostí a zklamáním - já neodešel tak. Ale kdo porovná jásavý začátek knihy s koncem, vycítí, že jsem za těch pár let přišel o leccos - snad každá fáze života lidského musí končit resignací, smutkem a bezútěšnem. Inu - melancholie všech západů...

A konečně: musí mít člověk iluze, víru? Nemusí, jistě ne. Železné čelo stačí, rákosová páteř, gumové svědomí a především: příslušnost k oné politické straně. A ta příslušnost je tak pružná, vždyť se dá změnit podle okolností.

Ztratil jsem leccos, pravda, ale také mnoho získal. Projezdil jsem republiku, byl jsem v cizině a hlavně: poznal jsem mezi vojáky řadu lidí, na něž budu rád vzpomínat, dokud budu dýchat...
(479-480)

* * *

Josef Svatopluk Machar se narodil 29. února 1864 v Kolíně, zemřel 17. března 1942 v Praze.